

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HERALDISK TIDSSKRIFT

<i>Clara Nevéus</i> Ett nytt Landskapsvapen	105
<i>Peter Kurrild-Klitgaard</i> Magt og symboler. Thomas Hobbes (1588-1679) som heraldiker	111
Heraldica varia	118
Heraldisk litteratur siden sidst	123
<i>Leif Pålsson</i> Erik Spens	132
<i>Knud Prange</i> HansWilhelm Saxild	133
Vedtægter.....	134

Dette hæfte er udgivet med støtte fra Nordisk publiceringsnævn for humanistiske tidsskrifter og Alfred Goods Fond.

Vejledning til forfatterne

Manuskripter indsendes til redaktionen i et eksemplar, mens forfatteren selv beholder en kopi. Redaktionen påtager sig intet ansvar for uopfordret indsendte manuskripter, billeder m.m., men returnerer i øvrigt billedmateriale efter brugen.

Manuskripter maskinskrives på A4-ark med 1 1/2 linjes afstand og 4-5 cm bred margen. Forkortelser bør så vidt muligt undgås (altså ikke H.T. eller lignende, men: Heraldisk Tidsskrift). Egentlige artikler skal være forsynet med et kort resume på engelsk, tysk eller fransk.

Noterne markeres med et svævende tal (uden parentes) i brød- eller billedtekst, noterne skrives for sig og nummereres fortløbende. Titlen på de bøger og tidsskrifter, der henvises til, kursiveres eller understreges, og både forfatter, titel og udgivelsessted og -år medtages.

Billeder. Billedtekster skrives ligeledes for sig og nummereres fortløbende. Der bruges betegnelsen III./ill. både i brød- og billedtekst. Billedernes omtrentlige placering i brødteksten markeres i margenen. Billedforslag med tilhørende undertekster vedlægges samtidig med at manuskriptet indsendes. Billedteksterne skal foreligge på et af de skandinaviske sprog samt på resumeets sprog.

Håndskrevne rettelser bør ikke forekomme i manuskriptet. Når manuskriptet er godkendt og korrekturen foreligger, kan rettelser mod manuskriptet, herunder udvidelse af tekst eller noter, ikke ventes fulgt af redaktionen. Dersom rettelser mod manuskript er tvungende nødvendige, betales de af forfatteren.

Efter udsendelsen af tidsskriftet får forfatteren et antal heraf, svarende til antallet af trykte sider i artiklen.

Anmeldelser forsynes med overskrift af følgende indhold og med tegnsætning som anført: Forfatterens/forfatterens navn/e: Bogens titel (evt. undertitel eller skriftrække). Udgivelsessted, forlag, årstallet på titelbladet. Antal sider (evt. romertal + arabertal, f.eks. XII, 356 s.). Ved illustrerede værker antal plancher eller blot ill., antal kort. Pris i oprindelseslandets valuta.

Artikler modtages helst på diskette sammen med en papirudskrift af manuskriptet. Disketten bør kun vise én teksttype, altså uden kursivering, fed type eller understregninger. Sådanne markeringer kan derimod angives i det vedlagte manuskript. Teksten skrives uden brug af orddelinger, notefunktion og tabulator ved linjeskift, og der må ikke forekomme en blank linje mellem hvert nyt afsnit. Noterne følger samlet sidst efter teksten. Diskette leveres som WP 5.1, ASCII-format eller MacWrite.

Ett nytt landskapsvapen

Av Clara Nevéus

Sverige är sedan 1630-talet indelat i relativt fasta administrativa enheter, län, numera 24 stycken. Deras gränser överensstämmer ingalunda alltid med de 24 från förhistorisk tid ärvda *landskapens*. I folkmedvetandet lever emellertid landskapsbegreppet på många håll med förvånansvärd styrka, särskilt när det gäller kultur och språk. Och landskapen har heraldiska vapen, i allmänhet skapade 1560 eller 1660 - till Gustav Vasas respektive Karl X Gustavs jordfästning. - Ett nytt vapen för ett tjugofemte landskap, *Norrboten*, vid slutet av 1900-talet är därför något av en sensation, både historiskt och heraldiskt.

Är då Norrbotten ett landskap? Detta var den första fråga, som ställdes till Riksarkivets heraldiska nämnd, då ärendet *landskapsvapen för Norrbotten* först togs upp inför detta forum.

Förutsättningen för ett landskap Norrbotten är den delning av Västerbottens län, som skedde sedan rikets finska del avträtts till Ryssland år 1809. Det som återstod inom Sverige av detta län - som sträckt sig ett stycke in på numera finskt område - delades då i två, kallade Västerbottens respektive Norrbottens län. ("Norra botten" hade under tidig medeltid varit benämning på ett stort, icke närmare definierat område norr om Kvarken.) Inlandet, lappmarkerna, i båda länen, uppfattades åtminstone i rikets södra delar som ett särskilt landskap, Lappland. Hela kustlandet identifierades fortfarande självklart med Västerbotten.

Lapplands vapenmotiv var och är en vildman, Västerbottens en ren.

För ungefär 100 år sedan började emellertid den del av Västerbotten, som ingår i det nordliga länet, att kallas Norrbottens landskap, tidigast i skolornas geografiböcker och på kartor. 1910 fick detta en viss officiell sanktion genom att tas upp i Statistiska centralbyråns årsredovisningar. I sen tid har detta landskap begåvats med både landskapsblomma - åkerbär - och landskapsdjur - lavskrika. Många har länge undrat varför just landskapsvapen saknades. Signaler härom har nått både länsstyrelsen i Luleå och Riksarkivet. I Luleå var det främst länsrådet Jan-Olof Hedström, som tog sig an ärendet. Det ansågs vara av betydelse bl a för områdets marknadsföring i turistsammanhang. I början av 90-talet gick länsstyrelsen på Hedströms förslag ut till de aktuella kommunerna och frågade, om man ansåg, att ett landskapsvapen var motiverat. Svaret var ja, från alla berörda kommuner.

Sådant var läget vid mötet med heraldiska nämnden i maj 1992. Svaret på länsstyrelsens fråga till kommunerna antydde, att en kulturgemenskap motsvarande "landskapskänslan" på andra håll hade vuxit fram i kustdelen av Norrbottens län. Enligt nämndens bedömning fanns det därför anledning att också skapa ett landskapsvapen. Detta oberoende av, att området historiskt sett inte var landskap under en tid, då denna indelning haft administrativ betydelse. - Nämnden underströk givet-

vis också vikten av att man sökte en heraldiskt fullgången lösning, som även kunde vinna förankring i bygden.

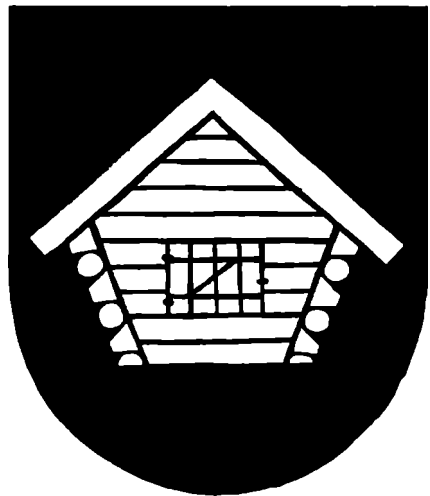
I nästa steg fick jag tillfälle att ta del av en utställning i Luleå med förslag till vapen, som byggde på ett upprop i Norrbottenskuriren. (I samband med besöket fick jag också företräde hos landshövding Gunnar Brodin, som gav vapenprojektet sin välsignelse.) Det visade sig, att det motiv, som dominerade bland förslagen - varav flertalet gjorts av skolbarn - var en mycket speciell typ av hölada, som länge utgjort ett karakteristiskt inslag i Norrbottens landskapsbild. Andra vanliga motiv var åkerbäret - "landskapsblomman" - och älvar/älvdalar, framställda på olika sätt. Här urskilde sig genast ett stilrent vapen i de "nationella" färgerna guld och blått, som mycket riktigt visade sig vara insänt av konstnären Bengt Olof Kälde. Tanken

var fyra älvar - varav en vid riksgränsen - och rika älvdalar kring dessa.

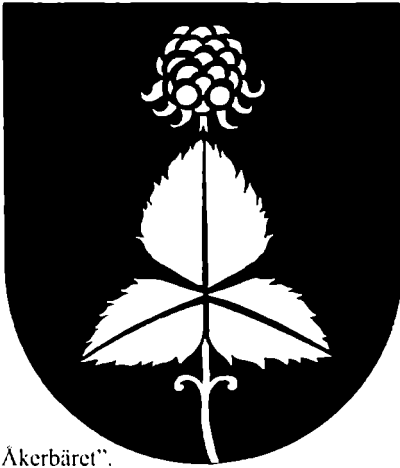
Vid nämndens nästa sammanträde förordades, att länsstyrelsen skulle få skisser med lada och åkerbär, men att det redan föreliggande förslaget med älvar skulle förordas. Riksarkivets tecknare B J de Wærn utförde skisserna. I Norrbotten tillsattes en arbetsgrupp med konstnärlig och antikvarisk kompetens. På hösten 1993 var man mogen att avföra ladan och åkerbäret ur diskussionen. Arbetsgruppen resonerade kring de fyra dalarna längs Torne, Kalix, Lule och Pite älvar som det mest typiska för landskapet. Därtill ville man framhålla skogen och, kanske främst, labyrintherna, som viktiga inslag. Sådana finns i Norrbottens havsband i större mängd än någon annanstans i världen, från tidig medeltid till 1800-talet. Man ansåg, att de representerade "något mystiskt,

"Älvarna", förslag av Bengt Olof Kälde.
"The four rivers", proposed by Bengt Olof Kälde.

"Ladan".
"The barn".

“Åkerbäret”.
The artie raspberry.

något internationellt och därmed Norrbottens samband med världen utanför”.

På våren 1994 förelåg flera skisser, framtagna i Norrbotten, med älvmotiv i

ginstyckad sköld, kombinerat med en eller flera labyrinter i det andra fältet. Helheten skulle erinra om kartbilden: blå älvar och blått hav. Labyrinterna framställdes realistiskt; inom Riksarkivets heraldiska enhet gjordes försök med stiliserade varianter. Länsrådet Hedström var närvarande vid nämndens möte i juni detta år och han fick ta del av ledamöternas kritiska synpunkter. Kompositionen ansågs sakna balans och den realistiskt framställda labyrinten hade tendens att likna en anatomisk plansch. För att tillmötesgå önskemålen kom man överens om att ytterligare försök skulle göras, där man placerade “älvarna” i en ginstam och labyrinten som huvudmotiv därunder.

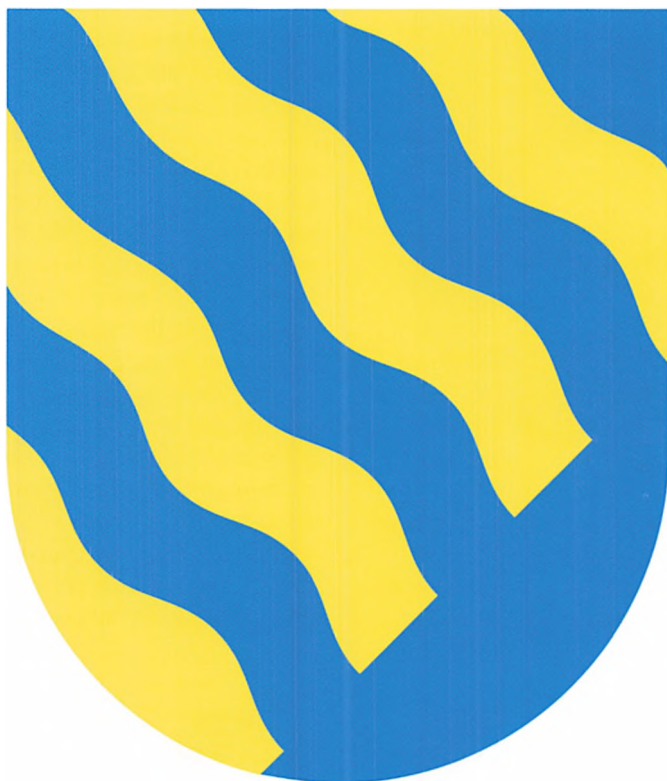
Det var med stor lättnad, som Riksarkivet på hösten fick ta del av resultatet av den norrbottniska arbetsgruppens vidare

Älvmotivet, kompletterat med labyrint.
The river theme, completed by a labyrinth.

Älvmotivet, kompletterat med en “labyrint”, av heraldiskt beskrivbara element.
The river theme, completed by a “labyrinth”, made from heraldic elements.

Det fastställda vapnet med tillhörande flagga.
The coat of arms and the flag of the province Norrbotten.

mödor. Man redovisade inte mindre än sex olika förslag. Den besvärliga labyrinten hade försvunnit från tre. De flesta i gruppen förordade lyckligt nog det förslag, som heraldiskt kan beskrivas *Sju gånger medelst vågskuror av blått och guld styckat fält med en blå vänster snedstam*. Den heraldiska nämnden - samlad strax före jul 1994 - måste medge, att detta var en spännande variant av det ursprungliga älv-motivet. "Snedstam" är en heraldisk figur, som hittills inte använts inom svensk territoriell heraldik. Den är dock fullt acceptabel och förekommer utomlands. En invändning, som inte togs till protokollet, var att vapnet som "kartbild" av landskapet inte var helt korrekt, eftersom det blå fält, som tänktes syfta på Torne älv i den nya versionen inte nådde fram till "havet"/snedstammen. - Den heraldiska nämnden kunde emellertid utan betänkligheter råda länsstyrelsen att anta förslaget. Renritning av vapen och flagga gjordes av Riksarkivets nya heraldiska konstnär, Vladimir Sagerlund. Det visade sig då, att i flaggversionen nådde även "Torne älv" fram till "havet".

Sista momentet i landskapsvapnets tillblivelse var en remiss från länsstyrelsen till samtliga kommuner i området. Där redogjordes för ärendets gång; en färgbild av det förordade förslaget bifogades. Samtliga kommuner tillstyrkte, i stort sett enhälligt - utom Pajala, som i stället föreslog en lappuggla! Var detta möjligen ett utslag av det skämtlynne, som ofta drabbar en icke initierad, som har att yttra sig om heraldiska vapenförslag? Länsstyrelsens styrelse antog för sin del vapnet genom beslut i början av april 1995. I augusti registrerades det för landskapet Norrbotten hos Patent- och

registreringsverket med den ovan citerade beskrivningen.

Från början hade tanken varit, att också länets vapen, som innehåller ren och vildman i kvadrerad sköld, skulle ändras på så sätt, att det nya Norrbottensvapnet ersatte Västerbottensrenen. Av historiska skäl har man emellertid valt att i varje fall inte nu aktualisera denna fråga.

Vissa protester har avhört. Dessa kommer vanligen från historiskt insatta personer, som förnekar själva förutsättningen - att Norrbotten är ett landskap. Till dem kan man invända, att Norrbotten inte är det enda "erkända" landskap, som aldrig haft en administrativ eller judiciell gemenskap - det näraliggande Lappland och Småland är andra exempel. Dessutom är det inte oväsentligt, att invånarna själva - eller åtminstone deras valda representanter - anser att landskapet finns. Det historiska förloppet fortfar - det är dags att erkänna, att ett tjugofemte landskap har tillkommit under det senaste århundradet!

När de äldre landskapsvapnen skapades var detta en angelägenhet, som endast angick överheten, närmare bestämt kretsen kring en mäktig monark. Ofta bär vapnen också prägel av att ha tillkommit i stor hast. Alla är inte ens särskilt högtstående som heraldiska kompositioner. Motivval och symbolik är mera sällan omedelbart förståelig för gemene man. Trots detta har flera av vapnen så småningom blivit välkända och i några fall också uppskattade symboler för respektive landsända. Förhoppningsvis kan detta bli fallet också med Norrbottens nya vapen - trots avsaknad av labyrint och lappuggla!

Summary

Sweden is divided into historical districts, called *landskap*, which still have some cultural and linguistic importance - more so than the modern administrative units, *län*. The historical provinces have got coats of arms, most of them invented in 1560 or 1660, in both cases for the obsequies of a king.

This paper describes the creation of the coat of arms for *Norrbotten*, a district in northern Sweden, which has become a "landskap" in the mind of its inhabitants during the last century - in spite of the fact that it was never such a unit in former times. This coat of arms was elaborated in cooperation between the heraldic unit of the National Archives and the board of the "län" Norrbotten, possessing the new "landskap" of Norrbotten within its borders together with the northern part of the old province of Lapland. (It is the northern part

of the historical Västerbotten, which is the "new" *landskap* of Norrbotten.)

Three motives were discussed: a pattern with "streams", symbolizing four big rivers, a very special type of barn, known only in this part of our country, and the arctic raspberry. The discussion soon focused on the river motive. There was a wish to add to the picture one or more labyrinths, as there are many such manmade formations at the Norrbotten coast, but, finally - and luckily - the river motive *without* a labyrinth was accepted. But a small blue part at the base - in continental heraldry known as "Schrägfuss" - was added in order to show not only the rivers but also the sea.

The pictures, which accompany the text, illustrate the development of the case and, lastly, the new coat of arms for Norrbotten. - Finally the paper contains some reflections on the procedure of creating a coat of arms nowadays in comparison with ancient times.

Magt og symboler

Thomas Hobbes (1588-1679) som heraldiker¹

Af Peter Kurrild-Klitgaard

Heraldik og politik

Som historisk hjælpedisciplin kommer heraldikken ofte i berøring med andre socialvidenskabelige discipliner. Mest af alt beskæftiger heraldikeren sig i studiet af symboler, som psykologen og den fortolkende filosof, med at skønne, hvad der har været eller er personers intentioner med bestemte handlinger. Heraldikeren beskæftiger sig også, som sociologen og retshistorikeren, med, hvorledes regler og institutioner er opstået og har udviklet sig.

På disse og andre punkter kommer heraldikeren ofte i berøring med spørgsmål af en politisk karakter. Heraldikken har gennem tiden i vidt omfang været politisk bestemt; det er ikke mindst stater og deres herskere, der har institutionaliseret og reguleret brugen af våbener og undertiden brugt dem som politiske instrumenter. Eksempler herpå er tildelingen af adelsprivilegier i Danmark (1671 og 1679), brugen af våbener som skatteobjekter i Frankrig eller til social nivellering, som i Frankrig efter revolutionen i 1789.

Dertil kommer, at både stater, familier og individer har brugt deres våbener til at signalere eller hævde politiske prættentioner, ambitioner og loyalitet. Her kan man pege på f.eks. de danske kongers antagelse af løverne som våbenmærke og brugen af Tre-kroner våbenet, de engelske kongers anvendelse af de franske liljer, eller italienske familiers brug af enten ørne eller liljer.

Men hvor heraldikeren af og til bevæger

sig ind på politikens eller filosofiens områder, hører det til sjældenhederne, at den politiske filosof som sådan bevæger sig ind på heraldikkens disciplinære emmærke. Det er således næppe i værker om politisk filosofi, at heraldikeren først vil lede efter beskrivelser eller analyser relevante for hans område.

Alligevel er det sket, at heraldikkens og den politiske filosofis veje har krydset hinanden. Formålet med nærværende artikel er kort at introducere, hvorledes og ikke mindst hvorfor det kom til at forholde sig sådan, at en af de mest prominente af modernismens politiske tænkere, Thomas Hobbes (1588-1679), i sit hovedværk *Leviathan* (1651) beskæftigede sig med heraldik, og således også på dette punkt hørte til sjældenhederne.

Hobbes om heraldik

Thomas Hobbes tilegnede i 1. Del af *Leviathan* et helt kapitel (10) til emnet "Om Magt, Værd, Ophøjethed, Ære og Værdifuldhed", og dette kapitel indeholder overraskende nok et helt underafsnit om heraldik, *Coats of Armes* (s. 67-68).

Hobbes indleder sin behandling af heraldikken med korrekt at fastslå, at våbener er arvelige symboler. Dernæst foretager han en skelnen mellem de våbener, der er adelige (*honourable*), og de, der ikke er. Adelige våbener er kendetegnede ved at medføre privilegier, mens dette ikke er tilfældet for ikke-adelige våbener. Nærmere bestemt har adelige våbener pri-

vilegier, som indebærer "magt", nemlig "sådanne privilegier, eller rigdomme, eller andre sådanne ting, som er lige så ærede af mænd."

Denne slags adelige symboler er, mener Hobbes, uløseligt knyttet til den germaniske indflydelsessfære: "Der har aldrig været en sådan ting kendt, hvor de tyske skikke var ukendte. Ej heller er den i dag nogetsteds i brug, som tyskerne ikke har beboet." Det er derfra, at skikken med brug af våbener er kommet til England, Frankrig, Spanien og Italien. Ganske vist havde hære allerede i oldtiden, f.eks. de græske, symboler maalede på deres skjolde, men disse var ikke arvelige og kan nærmest sammenlignes med erhvervssymboler. Romernes symboler kan heller ikke opfattes som arvelige familie-symboler, idet disse var gengivelser af forfædrene snarere end egentlige, stiliserede symboler, der var gået i arv. Og hverken i Asien, Afrika eller Amerika kendes der, ifølge Hobbes, eksempler på arvelige våbener.

Heraldikken er derimod, mener Hobbes, opstået i Tyskland i forbindelse med krigsfærd, først og fremmest feudalherrerens kampe med hinanden. Formålet var dobbelt: Praktisk og æstetisk. For det første bevirkede heraldikken, at feudalherrerne, "når de var dækkede med rustninger, kunne genkendes af deres følge". For det andet havde heraldikken en rent ornamental funktion. Til det formål "maalede de deres rustning, eller deres skjold eller deres klædning med et billede af et dyr, eller en anden ting, og de placerede også et eminent og synligt mærke på toppen af deres hjelme." Disse mærker var, formodentlig på grund af oprindelsen i

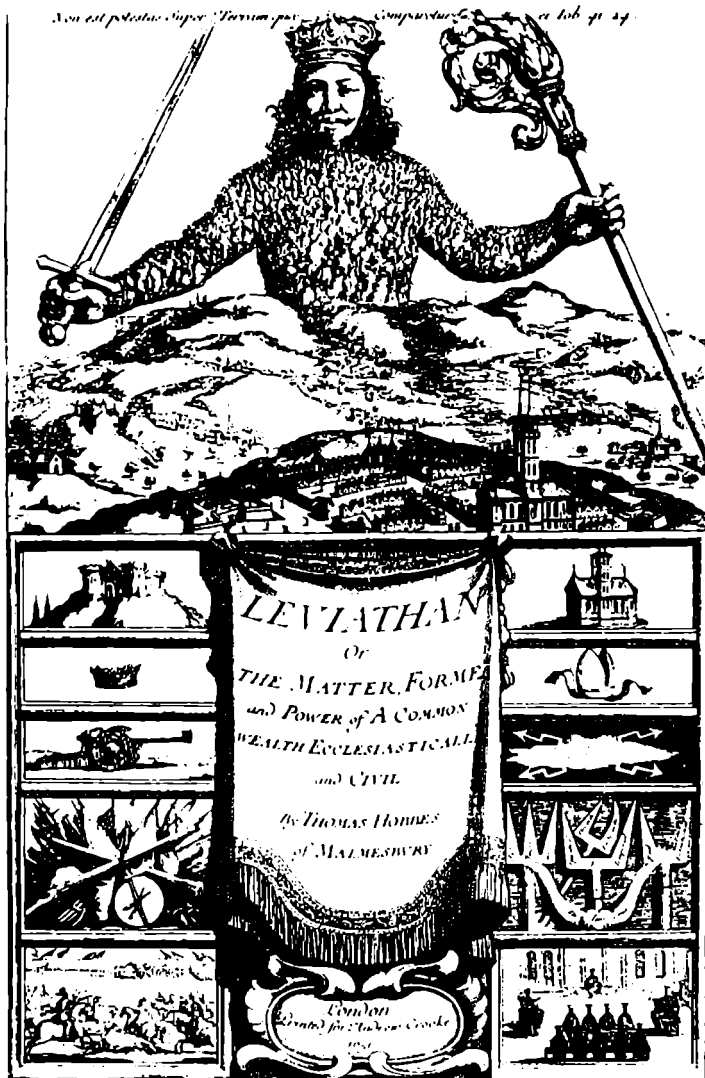
krigsfærd og selvhævdelse, for størstedelens vedkommende "levende dyr, kendte for mod og rov, eller borge, murtinder, bæltter, våben, bjælker, palisader, eller andre krigsinstrumenter, [eftersom] intet andet [var] af ære end militær dyd."

Det er, ifølge Hobbes, fra disse krigsherrer, at den oprindelige adel nedstammer. Arvelige våbener opstod ved, at disse symboler, skjoldmærker og hjelmtegn, blev optaget af efterkommerne, "af den ældste rent, af de øvrige med en eller anden form for diversitet." Denne differentiering bestemtes af herolden - en embedsbetegnelse, som angiveligt stammede fra den hollandske betegnelse for "gammel herre", *Here-alt*.

Senere opstod skikken med at tildele våben: "[Ikke] blot konger, men også folkelige samfund [d.v.s. republikker] gav forskellige former for symboler til sådanne, som blev sendt i krig, eller vendte tilbage fra den, som opmuntring eller som belønning for deres tjenester."

Som heraldiker var Hobbes udpræget "britisk" i hans opfattelse af heraldikkens regler, f.eks. med hensyn til differentiering af våbener indenfor samme slægt. Det gør, at hvad han havde at sige, i vidt omfang er af mindre interesse for den ikke-britiske heraldiker. Dertil kommer, at der i hans behandling af heraldik er adskillige fejl, omtrent lige så mange, som der er korrekte oplysninger.

Heraldikken er ikke opstået hos tyske krigsherrer. De tidligste egentlige våbener kendes som bekendt fra Frankrig, England og Flandern, og der er god grund til at tro, at heraldikken er normannisk eller flandensk i dens oprindelse. Ej heller er heraldikken - i en bred forstand - afgrænset til

Vignetten fra førsteudgaven af Leviathan (1651). Illustrationen fanger i dens symbolik elegant kernen i Hobbes' behandling af heraldik: Fysisk magt og krigsførelse (symboliseret af soldater, våben, kanon og tordenkile) skaber ære og privilegier (den adelige krone og mitraen), som igen giver mere magt (borgen og kirken).

The vignette of the first edition of Leviathan (1651). The symbolism of the illustration elegantly captures the essence of Hobbes' treatment of heraldry: Physical power and war (symbolized by the soldiers, weapons, canon and thunderbolt) gives rise to honour and privileges (coronet and mitra), which again leads to more power (castle and church).

de områder, hvor tyske folkeslag har gjort sig gældende. Der kendes således eksempler på nedarvede quasi-heraldiske symboler i både oldtidens Rom, Hellas, Ægypten, Amerika og Asien. Selv ikke når det gælder oprindelsen til ordet herold, havde Hobbes ret; dette betyder ikke en gammel mand, men derimod en hærleder.

Heraldikkens plads i Hobbes' system

Hvad Hobbes sagde om heraldik var overvejende enten mangelfuldt eller decideret forkert. Årsagen er uden tvivl, at Hobbes egentlig ikke var synderligt interesseret i heraldik som sådan og iøvrigt tilsyneladende baserede sig på andenhånds-viden.

Det interessante ved Hobbes' behandling af heraldik er imidlertid ikke så meget, *hvad* han skrev om heraldik, men *hvorfor* han overhovedet skrev noget. Som filosof og politisk teoretiker var det Hobbes' erklærede mål at formulere en abstrakt og generel forklaring på, hvorfor menneskets liv underkastet en suveræn og absolut politisk autoritet nødvendigvis er at foretrække for et liv i en anarkisk "natturtilstand". Det er umiddelbart svært at forstå, hvorledes dette mål skulle lede Hobbes til at beskæftige sig med heraldik. Men nøglen til at forstå dette, er den samme som nøglen til at forstå, hvorfor han mente, at mennesker bør affinde sig med en suveræn og absolut statsmagt.

Svaret ligger i synet på menneskets natur. Hobbes opfattes i dag ofte som en slags "stedfader" til den moderne økonomiske teori. Årsagen er, at han opfattede mennesket som et egoistisk, hedonistisk og kortsigtet væsen, som i enhver given situation vil være villig til at anvende et-

hvert tænkeligt og muligt middel til at nå sine mål med. Men hvor en sådan antagelse i økonomisk teori er en rent instrumentel antagelse, opfattede Hobbes det som et nødvendigt træk ved ethvert menneske. I en politisk sammenhæng er det ensbetydende med, at mennesker altid vil søge at tilrane sig så megen magt som muligt. Men hvad enten det drejer sig om politik eller om menneskelige relationer i almindelighed, vil denne trang i mennesket gøre, at fraværet af en institution til at lægge bånd på menneskets egoisme vil udvikle sig til en alles kamp mod alle. En sådan tilstand vil, med Hobbes' berømte ord, være én, hvor menneskets liv er "ensomt, fattigt, væmmeligt, dyrisk og kort". Det er med baggrund i den analyse, at Hobbes når frem til, at den eneste acceptable samfundsform er en, hvor al magt er koncentreret i én, konstitutionelt ubegrænset politisk institution.

For at forstå, hvorledes denne indfaldsvinkel fik Hobbes til at beskæftige sig med heraldik, er det nødvendigt at forstå hans skelnen mellem begreberne magt (*power*), værd (*worth*), ophøjethed (*dignity*), ære (*honour*) og værdifuldhed (*worthiness*). Dette er ikke mindst centralt, fordi Hobbes i vidt omfang lægger et andet indhold i disse begreber, end filosoffer og andre mennesker normalt gør.

Et menneskes *magt* defineres af Hobbes som besiddelsen af midler til at opnå goder med. Denne magt kan enten være "original" i form af medfødte egenskaber, såsom styrke og intelligens, eller "instrumentel", som er magt, man har tilegnet sig med henblik på at tilegne sig yderligere magt, f.eks. velstand og forbindelser (s. 62-63).

Et menneskes *værd* er for Hobbes den værdi, som et andet menneske tillægger en persons magt. *Ophøjethed* er derimod den værdi, som samfundet tillægger en person i kraft af dennes magt, f.eks. ved at tildele personen yderligere magt, embeder eller hædersbevisninger (s. 63-64).

Denne manifestering af den værdi, som en person eller et samfund tillægger et menneske i kraft af dets magt, er, hvad Hobbes kalder *at blive æret*. At ære en person er at bede vedkommende om hjælp, at adlyde eller at give gaver til denne, etc. (s. 63-67). Ærbar er derfor "hvilken som helst besiddelse, handling, eller kvalitet, som er en tilføjelse til eller tegn på magt. Og derfor, at blive æret, elsket, eller frygtet af mange er ærbart, som en tilføjelse til magten." (s. 65). Hvorvidt en handling er retfærdig eller uretfærdig har således ingen betydning for, hvorvidt den er ærefuld, "for ære består alene i opfattelsen af magt." (s. 66-67).

Et menneskes *værdifuldhed* er derimod noget, som er forskelligt fra en persons værdi. Den består i vedkommendes i specifikke evner, således at en person er mest værdifuld med hensyn til at kommandere eller dømme, hvis han er den bedste til det (s. 69).

Det er i den forbindelse, at man skal forstå Hobbes' fokusering på sammenhængen mellem "adelskab" og heraldik. For Hobbes' opfattelse af adelskab er på ingen måde nogen idealistisk eller idylliseret fabulering om ridderlighed, noble karaktertræk og lignende, som man finder det hos mange britiske heraldikere, f.eks. Robert Gayre of Gayre and Nigg, eller hos tidligere tiders historikere. Adel, for Hobbes, er magt og alene magt, eller rettere: de privi-

legier, som *giver* magt: "Adelskab er magt, ikke alle steder, men kun i de stater, hvor det har privilegier; for det er i sådanne privilegier, at dets magt består." (s. 63)

Hobbes' påstand om, at adel og våbener nødvendigvis hører sammen, må altså således ikke forveksles med f.eks. Gayres og visse andre heraldikeres absurde påstande om, at adelskab og retten til at bære våben er ét og det samme. Den eneste grund til, at Hobbes overhovedet beskæftiger sig med heraldik er, at våbener gennem tiden er blevet opfattet som tegn på adelskab, og dermed på privilegier, og disse igen på magt. Våbener uden magt er ganske vist også våbener, men de er for Hobbes uinteressante, fordi hans fokus er på magt.

Også på et andet punkt er Hobbes realisme interessant for studiet af heraldik. Tidligere tiders historikere (og en del nutidige) har lagt vægten på at forklare våbeners oprindelse som et resultat af personers behov for at have identifikationstegn eller som resultatet af våbentildelinger for noble handlinger.

Hobbes kæder, som antydet, også våbeners eksistens sammen med krigsfærd, men det er i en langt større sammenhæng. For det første er krigsfærd for Hobbes det naturlige resultat af menneskets evindelige stræben efter mere magt. For det andet kæder Hobbes våbenernes opståen sammen med menneskets evige forfængelighed og trang til selvhævdelse. På dette punkt foregreb Hobbes faktisk en meget senere tids, mere realistiske vurdering af heraldikken.

Alt i alt er der en god del mere realisme (og kynisme) i Hobbes' tilgang til og analyse af heraldikken, end den man har kun-

net finde i de efterfølgende århundreders romantiserede billede af heraldikkens opståen.

Konklusion

Det er næppe tilfældigt, at de eneste politiske filosoffer, som har beskæftiget sig med heraldik, skal findes før vort århundrede.

Den politiske filosof er ved afslutningen af det 20. århundrede langt mere specialiseret og ahistorisk i hans interesser, end for eksempel Hobbes. Hvor politiske tænkere som Hobbes på samme tid var, hvad der i dag ville blive kaldt økonomer, sociologer, psykologer og - fremfor alt - historikere, er den politiske filosof af i dag langt mere snævert afgrænset til at beskæftige sig med normativ teoretisering.

Dertil kommer, at heraldik i dag - siden de borgerlige revolutioner i 1800-tallet - generelt er uden større samfundsmæssig betydning. Anvendelsen af våbener er i dag (med undtagelse af nationale og korporative symboler) stort set uden juridisk betydning, og bærer ingen eller meget få privilegier eller forpligtelser med sig. Selv i det land i verden, hvor den heraldiske autoritet er mest velbevaret og levende - Skotland - medfører brugen af et registreret våben stort set kun det "privilegie", at ingen anden kan anvende nøjagtigt samme våben. Og det skotske princip om, at enhver besidder af et registreret våbenskjold er "adelig" er dermed ikke andet end en historisk anakronisme al den stund, at adelskabet ingen yderligere retslige privilegier bærer med sig end netop brugen af våbenet.

Og i det øjeblik, hvor brugen af et våben ikke længere bærer særlige privilegier eller forpligtelser med sig, har det ikke længere nogen interesse for den politiske filosof (i hans egenskab af sådan). En nutidig Thomas Hobbes ville måske - som sociologer, psykologer eller historikere - kunne interessere sig for de sociale aspekter af brugen af våbener, eller for heraldikken som måde at udtrykke private idealer, sociale ambitioner eller kulturelle traditioner. Men derudover kan heraldikken idag højst være for den politiske filosof, hvad den er for de fleste andre: En smuk, interessant og privat hobby.

Noter

1. Jeg skylder tak til mine lærere ved Columbia University, *Julian H. Franklin* og *David Johnston*, som har bibragt mig en bedre forståelse af Hobbes' tankegang, end jeg ellers ville have haft.
2. Alle henvisninger er til Richard Tucks udgave (1991). Alle oversættelser er mine egne.
3. Dette er ikke mindst overraskende i den forstand, at sekundær-litteraturen om Hobbes og *Leviathan* omfatter tusindevis af arbejder, hvoraf ingen - mig bekendt - beskæftiger sig med Hobbes' syn på heraldik.
4. I originalmanuskriptet refererer Hobbes i en håndskreven note til afsnittet om heraldik (*Coats of Armes*, s. 67-68) til Philip Cluverius' værk *Germania antiqua* som værende kilden. Ifølge teksten er det næstefølgende underafsnit om adelstitler (*Titles of Honour*,

s. 68-69) i vidt omfang baseret på Hobbes' nære åndsfælle John Seldens (1584-1654) "excellente" afhandling om dette emne", *Titles of honour* (1614).

5. Se f.eks. Fox-Davies ([1909] 1978, 16-17).
6. En anden politisk teoretiker, der beskæftiger sig med heraldik, var filosofen, sociologen og historikeren Herbert Spencer (1820-1903), hvis arbejder (1862-93) jeg håber at kunne vende tilbage til ved en anden lejlighed.

Litteratur

Arthur C. Fox-Davies. *A Complete Guide to Heraldry* (1909). New York: Bonanza Books, 1978.

Thomas Hobbes. *Leviathan* (1651). Red. Richard Tuck. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.

Herbert Spencer. *A System of Synthetic Philosophy* I-X. London, 1862-93.

Summary

The article examines one of the few examples of a political philosopher, who has attempted to integrate a study of heraldry into his philosophical system, namely *Thomas Hobbes* (1588-1679) in his classic, *Leviathan* (1651). The article argues, that much of what Hobbes had to say of heraldry was either wrong or of little interest, but that his effort may highlight the purpose of Hobbes' more general ambition of analyzing the consequences of human nature. It is also argued that Hobbes' analysis may contribute to a more realistic view of the origins of heraldry.

Heraldica varia

Kollokvium i Polen

Det 9. internationale heraldiske kollokvium fandt sted 4.-8. september 1995 i den gamle kongeby Kraków, der rummer mange minder om Polens historie, også heraldiske. For skandinaver er det særlig interessant at lægge mærke til de mange bevarede gengivelser af det polsk-litauiske våben med Vasa-dynastiets våbenmærker i midten. Det polske statsvåben, den hvide ørn i rødt, der for få år siden, da den kommunistiske æra var slut, fik sin gyldne krone igen, kan føres 700 år tilbage. I 1295 satte kong Przemysł II ørnen i sit majestætssegl i anledning af sin kroning.

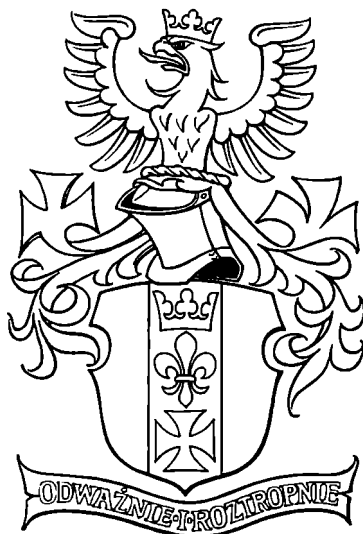
I Warszawa vistes en stor udstilling om den hvide ørn i alle tænkelige sammenhænge med grundig dokumentation i et pragtfuldt katalog. Også i Kraków var der en udstilling om Polens statssymbol. At den hvide ørn ikke kun er et historisk minde, men udgør en levende del af nutidig polsk selvopfattelse, blev man hurtigt klar over. Det fremgik bl. a. af en højt seværdig udstilling af en række nulevende heraldiske kunstneres værker, der var stærke udtryk for identitet og kontinuitet.

Kollokviets hovedtema var inspireret af 700-års jubilæet: ørn og løve i middelalderlig heraldik. Enkelte foredrag gik kronologisk langt videre. Der blev talt kyndigt om Polens hvide ørn, løvens oprindelse, ørn og løve i middelalderens naturopfattelse, Bøhmens dobbelthalede løve, den russiske dobbeltørn, ørn og løve i renæssansens heraldiske lærebøger, den romersk-tyske ørn med en og to hoveder og meget mere.

Norden var repræsenteret med tre foredrag. Clara Nevéus talte om ørn og løve i svenske territorialvåbener og anskueliggjorde det på forbillig måde. Nils G. Bartholdy tolkede forekomsten af de tre danske løver og andre kongelige

våbenmærker i kunst og propaganda. Bengt Olof Kälde satte den afdøde svenske, polskfødte heraldiker Adam Heymowski et smukt minde ved at fortælle om hans aktive medvirken ved skabelsen af et våben for Polens præsident Lech Walesa, hvilket var blevet aktuelt ved dennes udnævnelse til ridder af hhv. Serafimerordenen og Elefantordenen.

Nils G. Bartholdy

Den polske præsident Lech Walesas våben tegnet af Bengt Olof Kälde efter Adam Heymowskis ideer. Polens hvide, kronede ørn ses på hjelmen. Til grund for skjoldets indhold ligger våbenet for byen Gdansk, hvor Walesa gjorde sig gældende i den politiske bevægelse "Solidaritet", dog er det ene af de to kors erstattet af en lilje, symbol for Jomfru Maria. Kronen er guld, mens de øvrige komponenter er røde og hvide, Polens nationalfarver. Valgsproget betyder: med mod og klogskab.

Jus Heraldicum

I 1996 er det 100 år siden, at Felix Hauptmann udgav "Das Wappenrecht", og 50 år siden, at Rémi Mathieus "Le Système Héraldique Français" udkom. Også i Heraldisk Tidsskrift er heraldikkens jura med mellemrum blevet taget op. Der er dog forholdsvis sjældent man støder på mere generelle overvejelser om forholdet mellem ret og våbenskjolde.

Som alle andre dele af tilværelsen har også heraldikken imidlertid en juridisk side. I nutiden er det mange steder frem for alt de offentlige våben - statslige og kommunale - der undergives en nærmere regulering og nyder en beskyttelse, som aktivt håndhæves fra statsmagtens side. De private våbener vokser hyppigt helt ubundet af retsregler. De følger æstetiske love, men nyder kun en ringe eller slet ingen retsbeskyttelse, medmindre de har fundet anvendelse som varemærker eller er beskyttet af anden lovgivning om immaterialrettigheder.

Derimod gælder der stadig en vis konventionel moral med hensyn til private våbener, selvom dens indhold er upræcis.

Nogle forfattere hævder, at de regler, der beskytter immaterielle rettigheder og herunder personnavne, også - analogt - må anvendes på våbener. Det er tvivlsomt, i hvilken udstrækning påstanden er korrekt. Det er også et åbent spørgsmål, om sådanne analogier - især fra navnelovgivningen - overhovedet er ønskelige. Skal heraldikken f. eks. overtage den opløsning af slægtsbevidstheden, der præger dansk navnelovgivning? Det ville bl.a. indebære, at en borgerlig mand kunne føre sin bedstemoders adelige våben som sit eget.

Det må dog indrømmes, at analogislutningerne har gammel hævde inden for heraldikken. Tag således Bartolus af Saxoferratos afhandling om heraldik fra midten af det 14. århundrede. Bartolus forsøger at opbygge en juridisk

teori om heraldik ved at slutte fra, hvordan romerretten regulerer andre områder. Han må dog erkende, at sædvaneretten ikke altid svarer til de resultater, han når ad denne vej.

Ved Pariserkonventionen fra 1883 har staterne bl.a. forpligtet sig at beskytte hinandens officielle statsvåbener. Sådanne folkeretlige forpligtelser på det heraldiske område er en gammel foreteelse. Man kan f.eks. nævne den pligt, som Danmark i 1819 påtog sig over for Sverige til ikke at føre det norske våben. Baggrunden var, at Danmark havde brug for noget at handle med i forhandlingerne om, hvordan der skulle forholdes med den dansk-norske statsgæld - altså et fiskalt synspunkt. Også ved reguleringen af den "private" heraldik har fiskale hensyn traditionelt spillet mindst lige så stor en rolle som hensynet til borgernes heraldiske velfærd: man kan ikke forstå retsreglerne og deres udvikling, hvis man abstraherer fra økonomien.

Fra middelalderen og indtil nyere tid var et våbenskjold noget, man (helst) skulle opnå ved en bevilling fra magthaverne. Man har talt om et lensretligt (og privatretligt) synspunkt, hvor landsherren gav sit eget våben eller elementer af det i len, og våbenet faldt tilbage til ham ved den pågældende slægts uddøen (hjemfaldsret). Samtidigt var det også udbredt, at andre end herskeren solgte eller forærede deres våben væk eller blot gav andre lov til at benytte det.

Senere skal der være indtrådt et romerretligt (offentligretligt) stadium, hvor bevillingen af våben betragtedes som en nådesakt, der beroede på herskerens magtfuldkommenhed (suverænitet). I Tyskland fastholdt man dog indtil vort århundrede tanken om hjemfaldsretten.

Våbenbreve til borgerlige skulle vise sig at kunne være lukrative, men også adlinger forbundet med bevilling af adelsvåben har i perioder været indbringende for europæiske suve-

ræner eller deres fuldmægtige (pfalzgreverne i Det tysk-romerske Rige).

Staten og kommunerne fører i dag våbenskjolde med glæde og selvfølgelighed, medens almindelige borgere knapt nok tør gøre det af frygt for at skille sig ud fra deres medborgere. Dette er vel en frugt af enevældens (og demokratiets) tanke om en suveræn stat, hvis beboere alle primært er undersåtter. Ikke desto mindre har spørgsmålet om undersåtternes forskellige heraldiske "kapacitet" holdt sig aktuelt også under den suveræne stat. Et af de juridiske spørgsmål, der indtil den nyeste tid er blevet ihærdigt dyrket blandt heraldikere, er således, om ikke-adelige uden særlig tilladelse kan have et våbenskjold (Wappenfähigkeit).

Føringen af våbenskjold har vel fra begyndelsen været forbundet med visse sociale præventioner. Ind imellem forsøgte man at regulere sagen retligt, så retten til at bære våben kom til at fremstå som et særligt standsprivilegium. I mange lande kunne man dog end ikke få rangkrone-systemet respekteret i praksis. Det lykkedes således hverken generelt at gennemføre bevillingssystemet eller at forbeholde våbenskjolde for bestemte socialgrupper. Derimod er det ind imellem lykkedes en fanatisk og egalitaristisk statsmagt helt at forbyde den "private" heraldik. Ja, Frankrig, den borgerlige revolutions moder, har end ikke et rigtigt statsvåben.

Visse juridiske forfattere skriver normativt om heraldik i den hensigt at styre brugen af våbenskjolde. Det er naturligt nok, hvor forfatterne repræsenterer legitime stands- eller statsinteresser, som i Danmark f.eks. statens heraldiske konsulent. Farligt bliver det først, hvor det normative synspunkt, de juridiske begreber eller den juridiske systematik slører blikket for den måde, heraldikken faktisk bliver brugt (det deskriptive synspunkt).

Juraen kan således godt gøre heraldikeren verdensfjern og enøjet, men behøver ikke at gøre det. Studiet af traktater, diplomer, domme, administrativ praksis, testamenter og juridiske afhandlinger hører nemlig med til forståelsen af heraldikkens plads i tilværelsen. Blot kan det for heraldikeren være lidt vanskeligt af forlige sig med, at der er mere stof at hente i retshistorien end i gældende ret.

Personligt må jeg beklage, at Sven Tito Achen i sin forbillidige bog "Heraldikkens femten Glæder" ikke fandt plads til den seks-tende glæde - den juridiske.

Bertil A. Frosell

Største heraldiske udstilling i Danmark

Der venter vore medlemmer en ganske enestående heraldisk oplevelse i denne sommer. Fra d. 26. april til ca. 1. oktober er Anneberg Samlingen i Ods herred ved Nykøbing Sj. nemlig rammen om den nordiske udstilling:

HERALDIK

- fra korstog til IC-3 tog

Udstillingen, der er under protektion af vort medlem, Hans Kongelige Højhed Prinsessen, arrangeres i samarbejde mellem Societas Heraldica Scandinavica og Det Hempelske Kulturfond som ejer Anneberg-Samlingen. Udstillingen er baseret på indlån fra endog særdeles mange museer, offentlige og private samlinger, institutioner og privatpersoner i hele Norden, og det vil sige at man her kan se ting der aldrig før har været udstillet - bl.a. fra det danske kongehus.

Formålet med udstillingen er at vise at våbenskjolde og heraldik ikke blot er et gammelt og interessant historisk fænomen,

Her er udstillingsudvalget under et af sine mange møder samlet om landegrænseskiltet - fra venstre: Allan Tønnesen, Knud Prange, Carsten Frølich og Susanne Vogt. De mange genstande der bliver lånt fra museer og institutioner er selvfølgelig ikke kommet i hus endnu, så de ting udvalget her viser frem stammer fra egne gemmer. De skal blot illustrere at udstillingen bl.a. vil komme til at rumme flag, solv, porcelænen og meget mere. Foto: Annette Frølich.

men at våbenskjolde også er naturlige, moderne billedskabelser, som alle mennesker bestandig møder i deres hverdag - lige fra vejskilte og avisernes annoncer og vittighedstegninger over frimærker, mønter og bilmærker til blazermærker, slips og vinctiketter. Nok er heraldikken opstået på korstogstiden, men der skabes stadig nye våbenmærker som for eksempel storkors- og elefantridderskjoldene på Frederiksborg Slot og den rige kommunale heraldik, og også i dag bruges våbenmærker af såvel privatpersoner som organisationer.

Udstillingen vil derfor lægge ligelig vægt på det historiske og det aktuelle. Heraldikkens rolle og betydning fra ca. år 1200 og frem vil blive demonstreret ved hjælp af smukke og interessante genstande der er prydet med våbenskjolde som for eksempel: glas, sølvtøj, porcelæn, møbler, billeder, tekstiler, exlibris, smykker og signeter, skydeskiver, ridderskjolde og faner, gravsten, kalkmalerier, epitafier og i det hele taget genstande af næsten enhver art. Men der vil også blive lagt vægt på våbenmærkernes

funktion i nutiden, og udstillingen viser for eksempel kommunal heraldik, forsvarets heraldiske mærker og våbenskjolde for riddere og borgerlige slægter fra middelalderens stormænd til dagens storkorsriddere og logebrødre sammen med heraldiske udtryk for institutioner som for eksempel Den kongelige Mønt, Politiet og forskellige skoler.

Denne dobbelte linje betyder dels at det bliver en særdeles interessant udstilling hvor man kan følge institutioners og privatpersoners anvendelse af heraldik fra vugge til grav, i hverdag og ved højtidelige lejligheder, dels at det bliver en overordentlig smuk udstilling med genstande af fornem kunstnerisk kvalitet.

Aldrig før har man haft lejlighed til at se en så righoldig heraldisk udstilling - det er den første i Danmark siden vi var vært for den internationale kongres i 1980. Udstillingen er åben alle dage (undtagen mandag) kl. 10-17, Anneberg har en fortræffelig restaurant og cafeteria - se endvidere den brochure om Anneberg som er indlagt i dette hæfte.

Knud Prange

Heraldisk litteratur siden sidst

Æresporter anno 1733

Henrich Willemsen: *Norske Reise anno 1733. Beskrivelse af Kong Christian 6. og Dronning Sophie Magdalenes rejse til Norge 12. maj - 23. september*: faksimileudgave af håndskrift i Hendes Majestæt Dronningens Håndbibliotek. København / forord af Hendes Majestæt Dronning Margrethe II: efterskrift og billedfortegnelse ved Klaus Kjølser. - Her-ning : Poul Kristensen 1992. 336.,xiv sider : ill. i farver. ISBN 87-468-347-0 ib.: D.Kr. 1780,00. ISBN 87-468-349-7 bibliofilbind: D.Kr. 3900,00.

«Lykkelig den som rejser i Norge», hvilket er sitat fra H.M. Dronning Margrethes velskrevne forord til dette verk som ble fremlagt i forbindelse med hennes offisielle statsbesøk i Norge 13. - 15. oktober 1992. Det er i dimensjonen 42 x 28,5 cm. og det er bokkunst på høyt nivå. Det beste er likevel at det er blitt et nyttig verk, kanskje ikke minst for norske lokalhistorikere.

Manuskriptet som nu for første gang blir utgitt, hører til i Hendes Majestæt Dronningens Håndbibliotek på Amalienborg Slot. Allerede Christian 6. ville i 1740 gjerne trykt dette manuskriptet som den norskfødte skriveren Henrich Willemsen hadde ført i pennen og som Kongen selv hadde godkjent. Først nu har det skjedd, og dr. phil. Klaus Kjølser ved Håndbiblioteket har gjort rede for manuskriptets historie i et efterskrift. Motiveringer i datiden for å skrive og utgi *Norske Reise* var å manifestere den nære, loyale og gjensidige tilknytning mellom Kongen, «Enevolds Regente» og det norske folk.

Man skal ikke la seg skremme av at dette er gjengivelse av et håndskrift fra 1700-tallet. Dette er nemlig vakker og tydelig skrift med latinske bokstaver, altså ikke noe med gotisk skrift.

Sammen med kong Christian 6. fulgte dronningen Sophie Magdalene og svigermoren Hendes Durchleuchtighed Fru Markgrevinden Sophie Christiane. Følget var på 188 personer, hvorav kun en del deltok på hele reisen. Eskadren som førte følget til Norge omfattet 2 orlogsskip, 2 fregatter, 1 koffardiskip, 1 losgalliot, Kongens egen reisechalup og 2 andre chalupper. Det hele var under kommando av en admiral. Etter å ha reist omkring på begge sider av Oslofjorden, gikk den kongelige reise over Dovre til Trondheim og så langs kysten til Larvik. Med dårlige veier var det ofte store problemer med å komme frem.

Noen av illustrasjonene har vært publisert før, f.eks. «På vei ned Vårstigen fra Dovre». Men her får vi det hele og i ypperlig gjengivelse. Tekst og bilder er en kilde til mange kulturhistoriske emner. Det gjelder drakter, hvor det avtegnes bønder, fiskere, tømmerfolk m.m. Her kommer vi så til det som kan være av interesse for våre lesere. Flere av æresportene som ble reist, men ikke alle, er gjengitt i färvlagte tegninger. Her finner vi både kongelige monogrammer, våpenskjold, flagg, Elefantordenen, Dannebrogordenen og forskjellige allegoriske fremstillinger. Spesielt må nevnes den fine gjengivelsen av æresporten i Kristiansand med Kongens og Dronningens portretter og kronete monogrammer, Norske Løve øverst, og andre våpen for Kongens besittelser. Vedrørende slik festarkitektur, kan

jeg henviser til Alf Bøe. Over alt med Festonner og Tropheer udziiret. Oldenborgernes Triumfbuer i Fellesmonarkiets Norge, i Kunst og Kultur 1974, s. 203-224, og Thv. Krohn-Hansen. Æresporten på Triangelen i Bergen 1733, i Bergens historiske forenings skrifter nr. 48, 1942.

Det finnes andre beretninger fra denne reisen enn Willemsens. Jonas Kierulf, som var norsk og ble klokker (degn) i Bergen, skrev en beretning datert København 22. oktober 1745, og som ble trykt samme år. Den er tilgjengelig i en nummerert faksimilutgave utgitt av Børsums Forlag og Antikvariat A/S, Oslo 1960. Den har tegninger, uten farver, for det meste av æresporter, men de er relativt enkle. Tilsammen utfyller de to verkene hverandre på forskjellig vis. Mens Kierulfs verk i 1960 kostet N.kr. 80,00, er det jo en helt annen pris for dette nye verket. Allikevel mener jeg at ihvertfall større biblioteker bør anskaffe denne flotte boken. Man får mye for pengene. Heraldikere bør anbefale verket for det lokale bibliotek.

Harald Nissen

Stemma della famiglia Medici

Roy Brogan: *A Signature of Power and Patronage: The Medici Coat of Arms, 1299-1492*. Peter Lang Pubs., New York. 1993, XVII,349s.ill. (Currents in comparative romance languages and literatures, vol. 20) ISBN 0-8204-2213-4. Am. Dollars 55,95.

Det er alminnelig anerkjent at slekten Medici kommer fra Mugello, en bred dal ved foten av Apenninene, der de eide gårder og villager fra 1100-tallet, og at slekten ikke opprinnelig hørte til adelen, men var selveiende bønder, pengeutlånere og bankierer.

Kilder fra 1100-tallet forteller at medlemmer av huset Medici levde i Firenze. De følgende århundrer vitner om familiens voksende deltakelse i statens affærer.

I *Quattrocento* (400 d.v.s. 1400-tallet) hadde familien en førende posisjon i florentinsk politikk. Den regjerte Firenze og senere Toscana gjennom det meste av perioden fra 1434 til 1737, unntagen to korte intervaller (fra 1494 til 1512 og fra 1527 til 1530). Den forsynte kirken med fire paver (Leo X, Clement VII, Pius IV og Leo XI) og giftet seg inn i kongehus (franske dronninger: Catharina av Medici og Maria av Medici).

Denne boken forteller om den støtten som familien gav kunsten på 1400-tallet. Vi leser om opprinnelsen til Medici-navnet og om familiens navn. De forskjellige grener av Medici-banken blir fulgt fra deres begynnelse til kulminasjonen av den internasjonale bank på 1400-tallet. Av interesse for våre lesere kan jeg nevne 9 forskjellige Medici-våpen og 65 plansjer vedrørende Medici med deres våpen og personlige emblemer i forbindelse med deres støtte til kunst. Men ikke bare det, vi finner også 495 florentinske våpen i farver, private og vel også noen institusjonsvåpen.

Av bokens omslag får vi vite at forfatteren er født i New Mexico og har kjempet både i Korea-krigen og Vietnam-krigen og hjulpet til å få sendt en mann opp til månen. Men viktigere for tilblivelsen av denne boken er vel at han har sin B.A. fra Florida State University, og etter avskjed fra Forsvaret, vendte tilbake til Florida og tok sin M.A. i historie og Ph.D. i Humanities.

Boken er vel ikke bare beregnet på heraldikere. Men forfatteren bruker heraldikken som et arbeidsredskap i kunsthistorien. I innledningen skriver han om gamle emblemer, utviklingen av heraldikken i middelalderen og

Våpen for Foligno di Conte de' Medici.

heraldisk utvikling hos florentinske familier. Så følger fem kapitler hvor det første gjelder opprinnelsen og utviklingen av Medici-familiens våpen, opprinnelsen til Medici-navnet og familiens genealogi til 1378. De følgende kapitler forteller om bankvirksomhet og politikk. Men vi leser også om våpnene til Giovanni di Bicci de' Medici, Cosimo de' Medici, Piero de' Medici og Lorenzo de' Medici. Medici-familiens våpen er i gull seks røde *palle* (kuler), men antallet kuler har variert. Det er forskjellige legender om opprinnelsen til våpnet, fra begivenheter i slag til medisinske piller.

I Firenze var det forskjellige laug eller gilder, og kilder forteller at Medici ble matrikulert i *Arte del cambio*, gildet for vekselere og bankierer. Våpnet for dette gildet var rødt strødd med bezanter (gull rundinger). Bytter

vi ut rødt med gull og gull med rødt, er vi ikke langt fra Medici-våpnet. Det er bare å velge kuler isteden for flate rundinger.

Av litteraturlisten skulle det fremgå at Brogan var fortrolig med heraldikk, idet han nevner navn som Boutell og Fox-Davies. Men jeg må si jeg stusser litt når han i omtale av våpnet for Foligno di Conte de' Medici skriver: «Foligno's *stemma* (våpen) consists of the family arms of the Medici, six red *palle* on a gold field, the shield resting on a mantling av vair, with a blue helmet just above the shield. There is an other piece of mantling above the helmet which has sixteen small red *palle* on a gold background, with the upper torso of a rampant black dog with a collar, as the crest». Her kan det nok ikke være snakk om to forskjellige hjelmkleder, men et hjelmkleder som på utsiden er gull med røde kuler og på innsiden er foret med gråverk.

Tilslutt litt om de florentinske våpen i farger. Det er 55 sider, hver med 9 våpen. I en note finner vi: «The source for these illustrations is Ridolfi, *Stemmi* (Firenze: By the Author, Borgo S. Iacopo, Firenze 1966-1968)». Jeg kunne ha ønsket meg noen flere opplysninger, Hvor gamle er disse illustrasjonene f.eks., er de fra en gammel våpenbok?

Av mere kjente navn fra denne del av boken, kan jeg nevne Andrea Pisano, billedhugger, Bounaparte, Filippo Brunelleschi, skulptør og arkitekt (hovedverk, kuppelen på katedralen i Firenze), Niccolo Machiavelli, våpen med nagler (se Heraldisk Tidsskrift Bd. 7, nr. 68, 1993, s. 335), Pitti, med Palazzo Pitti i Firenze og en farlig konkurrent til Medici, Amerigo Vespucci, kjøpmannen og geografen som har gitt navn til Amerika.

Augmentations nevnes, men jeg kunne ha ønsket det utdypet litt mere. Den mest kjente hos Medici er der hvor den ene kule er byttet

ut med en blå kule med tre gull liljer, tildelt av den franske konge Ludvig XI i 1465.

Boken har også en ordliste med heraldiske uttrykk og en liste med forklaring på italienske uttrykk. Videre er det en liten slektstavle for slekten Medici.

Jeg anbefaler boken for de som vil lære mer om italiensk heraldikk eller bygge opp en samling av bestemmelseslitteratur for våpenskjold.

Harald Nissen

Belgiske våpenbøker:

Gelre: B.R. Ms. 15652-56. Leuven: Jan van Helmont 1992, 383s.ill. ISBN 90-74318-03-7 Belgiske Fr. 2200.

Armorial de Huldenberg. Leuven: Jan van Helmont 1994, 69s.ill. ISBN 90-74318-06-1 Belgiske Fr. 2200.

I Heraldisk Tidsskrift mars 1971 var det fire artikler om Gelre-våpenboken og dens danske, svenske, norske og holstenske våpener. Sven Tito Achen som skrev om de danske og holstenske våpen, skrev også generelt om våpenboken og verkets opphavsmann. Av alle Europas våpenbøker er Armorial Gelre eller Gelre-våpenboken sikkert den mest berømte. Som heraldisk kildeskrift er Gelre-våpenboken uvurderlig. Tallrike av dens 1700 farvelagte våpen kjennes formodentlig kun, helt eller delvis, herfra, eller Gelre er det eldste stedet hvor de er påvist.

Verkets opphavsmann var Claes Heinenzoon dit Gelre, født senest omkring 1340. Han er representert på side 272 (folio 122), hvor han bærer en tabard med våpen for Gelderland, som viser i blått en oppreist gull løve med dobbelthale. Den samme illustrasjonen er gjengitt i farver på omslaget av

boken. Fra begynnelsen av 1360-årene var han i tjeneste som herold hos den fransk-nederlandske stormann Jean de Châtillon, greve av Blois. I 1372 ervervet Jean de Châtillon tittelen hertug av Gelderland. Men allerede i 1374 måtte han avgi den igjen, og noen år senere døde han. Innen for årene 1372-74 må han ha gitt sin herold Claes Heinenzoon tittelen Gelre.

Omkring 1375 gikk Claes Heinenzoon i tjeneste hos huset Wittelsbach, som var grever, senere hertuger av Bayern, og periodevis grever av Holland, som bare omfatter en del av det som i dag heter kongeriket Nederland.

Forfatteren av manuskriptet må ha deltatt på adskillige turneringer i Frankrike, Nederland, England og Tyskland og der truffet embetsbrødre. Verket må være utarbeidet i årene 1369 til 1395. Den første femtedel eller så består av heraldiske poesier og lignende, især versifiserte blasoneringer av nederlandske stormenns våpen og hyldningsdikt med heraldiske hentydninger til en rekke berømte krigere. Det hele prydet med farvelagte våpen-tegninger.

På side 81 (folio 26 verso) begynner selve våpenboken og som seg hør og bør med våpen for DIE KEYSER i gull en svart ørn. Våpenboken har plass til og det er tegnet våpensjabloner til oppimot 2600 våpen. Men bare ca. 1700 er utfylt. Det er våpen for Europas fyrster og deres lensfolk.

Mens vi i Heraldisk Tidsskrift hadde farveplansjer, er det her bare illustrasjoner i svart-hvit. Men det er blasonering på fransk av hvert eneste våpen, hvilket gjør denne boken meget anvendelig. Er det et våpen som ser mystisk ut, kan man slå opp på beskrivelsen og få en forklaring. Foruten et forord av Christiane Van den Bergen-Pantens på nederlandsk, fransk og engelsk, er det en introduksjon til selve tekst-

delen av P. Adam-Even. F. Lyna har på side 9 til 29 en katalog for manuskriptet fra 1936, med noter for hvor deler av manuskriptet tidligere har blitt publisert. Manuskriptet eides i 1820 av grevinne Anne Thérèse D'Yve, da det ble ervervet av Charles Van Hulthem. Hans samlinger ble i 1936 kjøpt av det belgiske Bibliothèque Royale.

Jeg skulle ønske jeg hadde kjent dette verket da jeg skrev om Baroniet Rosendals heraldikk (Heraldisk Tidsskrift bd. 7, nr. 66, 1992, s. 257-275). Jeg nevner der våpen for Lawick eller Lauwick (Westphalen, Flandern og Burgund). Hos Gelre finner jeg på side 206 (folio 89) blant vasallene til DIE HERTOGE v. GELRE, våpen for DIE v.d. LAWIC - de gu. à la fasce ondée d'arg. C.: un buste d'ourson de gu. issant d'une couronne d'arg. Men ikke nok med det. Vi finner også JAN v. HOMOET, som også har i rødt en sølv bjelke i skysnitt, men med dragehode isteden for bjørneungen som hjelmtegn. Videre har vi H. RUTGER v. LAECMONT med i gull en rød bjelke i skysnitt uten hjelmtegn og H. ZEGER v. GRAESBEKE, med i sølv en rød bjelke i skysnitt. Her er hjelmtegnet et hundehode.

På neste side (s. 207 eller folio 89 verso) finner jeg GERIT v. WYNSEN - d'or à la fasce nébulée de gu. og uten hjelmtegn. Mens de fire første ligner på våpnet på Axel Rosenkrantz' kiste, minner det siste mere om våpnene fra Rolland. Jeg må be leserne studere min artikkel. Kan det her være snakk om en våpengruppe? Se f.eks. Jan Ranek i Heraldisk Tidsskrift Bd. 1, nr. 3, 1961, s. 105-114.

Boken har også et index eller alfabetisk navnerregister.

Det er adskillige interessante ting å studere i denne våpenboken og jeg er glad dette manuskriptet er gjort tilgjengelig for et større publikum.

Mens Gelre er den berømte våpenbok, har Armorial de Huldenberg (fra 1400-tallet) vært nesten ukjent for et større publikum. Dette vakre håndskriftet har nå blitt publisert i farver og på initiativ av den nuværende eier greve Frédéric de Limburg Stirum. Boken inneholder også en komplett studie av manuskriptet av Lucien Fourez og Pierre Dubuisson fra Académie Internationale d'Héraldique med blasoneringer av alle våpen og med sammenligning hvis tilsvarende våpen finnes i Gelre. Denne boken er jo adskillig mindre enn Gelre. Her er 18 sider, hver med 6 våpen. Det blir ialt 108 våpen, skråstilte og alle med samme type lukket hjelm. Vi har først våpen for den tyske keiser. Så følger Frankrike, Böhmen, England, Burgund og Brabant. Videre finner vi fem av de syv kurfyrster Bayern, Sachsen, Köln, Trier og Mainz. Så følger en rekke grever, markgrever og herrer. Her dreier det seg vel stort sett om våpen fra områdene Brabant, Burgund og Flandern. Men vi finner også f.eks. markgreven av Brandenburg og greven av Nassau.

Våpenbærerne er identifisert, f.eks. hertugen av Brabant: "Antoine de Bourgogne (1406-1415) ou son fils Jean IV" (1415-1427). Eller f.eks. Jean de Namur ("Heer Jan van Namen"): "Seigneur de Wynendale, frère de Guillaume II comte de Namur auquel il succéda. Gelre donne Robert et Louis de Namur mais non Jean". Som hos Gelre, har denne boken også et alfabetisk navnerregister. Selv om denne boken ikke er så stor som Gelre, er det samme pris, belgiske Fr. 2200. Men den siste er jo i farver. På en måte utfyller de hverandre. For de som er interessert i middelalderheraldikk, kan jeg anbefale bøkene på det varmeste.

Harald Nissen

Skånsk historie og heraldik

Saxo: Kulturhistorisk Årsbok för Skåneland. 10. årg. (1994), m.fl. Red.: Tor Flensmarck. Kristianstad: Monitor Förlaget. 138 sider.

Saxo er et smukt eksempel på, hvorledes man kan kombinere flere ting på samme tid og finde det interessante i intersektionen mellem dem. Årbogen - der nu i ti år er blevet udgivet af samme forlag, som udsender den smukke *Skandinavisk VapenRulla* - er således et kulturhistorisk tidsskrift, der med basis i Skånes, Hallands, Blekinges og Bornholms kulturhistorie beskæftiger sig med både lokal-, personal- og slægtshistorie, samt heraldik.

Et indtryk af tidsskriftets spændvidde kan man få ved at se nærmere på indholdet af nogle af årgangene, som f.eks. indeholder artikler om skånske kirker og deres inventar, Tycho Brahe-minder på Hven, skånske medlemmer af Helligåndsortenen, gøngehøvdingen Svend Poulsen og andre snaphaner, medlemmer af Den Danske Brigade m.m.

På den måde minder *Saxo* umiddelbart om mange af de øvrige regionalhistoriske tidsskrifter, der kendes i Norden. Forskellen er dog - ikke mindst - at der her lægges betydeligt større vægt på heraldiske og genealogiske emner end noget andetsteds. Dette afspejler sig da også i f.eks. flere af forfatternavnene, som kendes fra nordiske heraldiske kredse, såsom Sigvard Mahler Dam og redaktøren og udgiveren, Tor Flensmarck. Det afspejles også i, at årbogen indeholder artikler om emner som: To ukendte heraldiske seglstamper fra 1300-tallet, Steninge kirkes middelaldersegl, og bomærker anvendt i Esphult og Linderöd. På illustrations-siden indeholder *Saxo* en del heraldik man kender i forvejen, men også fortrinlige nye tegninger af bl.a. Mahler Dam og Flensmarck.

Af måske særlig interesse for danske adels-historikere og heraldikere er Flensmarcks og

Mahler Dams talrige, fortrinlige artikler om skånelandske og bornholmske slægtskredse. Det gælder f.eks. sidstnævntes artikler om de bornholmske lavadels-, frimands- og landsdommerslægter Gagge, Hals, Kofoed, Myre, Split, "Sparre"-Uf og "Agern"-Uf. Disse indeholder i de fleste tilfælde genealogiske og biografiske oplysninger, som man ikke kan finde noget andet sted.

For personer med en interesse for heraldik, lokal-, personal- og slægtshistorie med tilknytning til Skåneland er her tale om et værdifuldt tidsskrift. For andre med de samme interesser, men i et bredere geografisk perspektiv, er der også god grund til at overveje et nærmere bekendtskab.

Peter Kurrild-Klitgaard

Svensk militär heraldik

Tjänstemeddelanden för Försvarsmakten. TFG 950009. Stockholm 1995. 46 sider. Rekvireras från MSK/TF-redaktionen. 107 86 Stockholm.

Under de senaste decennierna har det svenska försvaret blivit alltmer heraldiskt medvetet, och alltfler enheter har erhållit vapen. På senaste tid har försvaret även genomgått en radikal omorganisation, bl a innebärande att Försvarsmakten numera är den centrala myndigheten och att de tidigare icke offentliga krigsförbanden - brigaderna och fördelningarna - numera är organiserade öppet även i fredstid och att de gamla regementena lever kvar endast som försvarsområdesförband med stab och kasernkompani. Behovet av en samlad framställning över Försvarsmaktens vapen är följaktligen behövlig, och en sådan har nu också utgivits och fastställts den 1 juli 1995. Denna TFG upphäver inte mindre än 48 tidigare TFG och innehåller även principer och grunder för den militära heraldiken.

Utarbetandet av ett förbandsvapen beslutas av Högkvarteret efter ansökan från förbandet ifråga. Därefter får Statens försvarshistoriska museer i uppdrag att i samråd med Statsheraldikern och förbandet "ta fram" en modellritning på vapnet. Först därefter blasoneras detta av Statsheraldikern, en något konstig ordning kan tyckas. Det normala för en heraldiker är väl att först fastställa innehållet och sedan utforma det i bild. Man säger följande i TFG:n att det grundläggande för ett vapen är blasoneringen, inte bilden. Den senare återger endast hur blasoneringen vid en viss tidpunkt har uppfattats. Slutligen fastställs vapnet av Högkvarteret.

En annan passus i TFG:n är märklig: "Med "förändring av existerande vapen" avses att en ny modellritning upprättas på grundval av redan existerande vapenbeskrivning". Detta strider ju mot principen att ett vapen definieras av blasoneringen och inte av ett visst utförande i bild och även mot det man själv tidigare utsagt.

För att övergå till de enskilda vapnen (149 stycken) kan nämnas att Försvarsmakten och högkvarteret fått överta Försvarsstabens gamla vapen, dvs lilla riksvapnet lagt över ett stolpvis ställt svärd, ill. 1. Principen är tydligen den att det stolpvis ställda svärdet skall ingå i alla vapen för enheter som inte hör till de skilda försvarsgrenarna, dvs militärområ-

desstaber, underhållsregementen och försvarets gemensamma skolor och funktionscentra (i TFG:n användes dock "centrum" även i pluralis, vilket man inte behöver vara klassiskt bildad för att stötas av). Dock har Muskö örlogsvarv och flygkommandona också detta stolpvis ställda svärd.

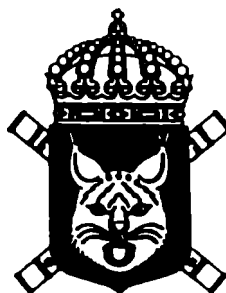
Många av skolornas vapen har försetts med en lagerkrans, dvs lärdomens och bildningens symbol, som skiljer skolans vapen från den överordnade enhetens vapen. Detta har medfört den underliga konsekvensen att ett underordnat organ fått ett ädlare vapen än det organ som det är avsett att betjäna.

Arméfördelningarna har vapenskölden lagd över två korslagda kommandostavar, ill. 2. Försvarsområdesförbanden och infanteribrigaderna har antingen två korslagda muskötter bakom skölden eller två korslagda svärd, medan pansarbrigaderna har skölden lagd över två pansrade armar hållande varsitt svärd. De som har korslagda värjor bakom skölden är utbildningsförbanden Livgardets dragoner, Livregementets husarer och Norrlands dragonregemente, dvs det gamla kavalleriet.

Flygvapnet har fått den bevingade propellern lagd i en blå sköld, medan kronan flyttat upp ovanpå skölden. Tyvärr har man inte tagit chansen att kraftfullt omforma vingarna, utan bibehållit det gamla flygvapenemblemet, som

III. 1. Försvarsmaktens vapen.

III. 2. Övre norra arméfördelningens vapen: I blått fält ett lodjursansikte av guld.

Ill. 3. Hälsinge flygflottiljs vapen: I svart fält en bock av guld med röd beväring och däröver en av en sträng av guld avskild blå ginstam, belagd med en vingad tvåbladig propeller av guld.

ursprungligen är arméns gamla flygförarmärke. Därigenom har Flygvapnets vapen fått en dålig utformning till skillnad mot armé- och marinflygets vapen. Alla flygkommandon och flygflottiljer har i sina vapen en blå ginstam med en vingad propeller av guld, ill. 3. Detta har tyvärr medfört att man i sex av vapnen fått lov att införa en guldsträng för att avgränsa ginstammen mot ett färgfält, vilket är en mindre lyckad nödlösning. Tänk om man varit djärv nog att i dessa fall i stället göra ginstammen av guld med blå vingar.

Trots att det i TFG:n anges "text och bokstäver skall inte förekomma i ett vapen", har man kvar Hemvärnets gamla H i dess vapen och SS i Artilleriets stridsskolas vapen. Borde inte Hemvärdet äntligen vara värd en mer gloriös symbol?

Som väl är har det tidigare vapnet för Arméns underrättelseskola (ill. 4.) försvunnit, ett skräckvapen som stred mot en rad heraldiska regler: dels låg metall helt på metall, dels kombinerade man guld och vitt i samma blasoneringsring, dels hade man en bastardsträng som plötsligt försvann inuti en lagerkrans och dels fanns en kunglig krona även inuti skölden. Det nya vapnet (ill. 5) är mycket bättre, även om det hade blivit ännu bättre om facklan hade fått motsatta tinkturer. Det intressanta är att underrättelsetjänsten inte har symboliserats av korpar, som däremot Försvarets tolkskola fått i sitt

Ill. 4. Arméns underrättelseskolas tidigare vapen: I vit sköld med en ginbalksvis ställd svart kavel ett armétecken - två korsade svärd krönt med en kunglig krona - omgivet av en öppen lagerkrans, allt av guld.

vapen. Flygvapnet har nämligen kallat sin flygplanstyp för signalspaning för SE-102 Korpen och de enskilda flygplanen för Hugin och Munin, som var Odens underrättelseinhämtande korpar.

Publikationen, som även upptar förbandens officiella valspråk, är ett intressant dokument över svenska försvarets vapenföring. Vad man dock saknar är anvisningar om hur vapnen skall föras på t ex fordon, flygplan och fartyg. Ofta ser man nämligen vapensköldarna vända bakåt på fordons högra sida, där de borde vara spegelvända. Vidare saknar man detaljerade regler för de lokala förmågor på förbanden som utarbetar de nu allt vanligare heraldiska objekten på en lägre nivå, som inte blir föremål för den ovan angivna officiella behandlingen och som resulterar i t ex kompanifanor och tilläggssticken av olika slag, ofta tyvärr rena kvasiheraldiken.

Lars C Stolt

Ill. 5. Arméns underrättelseskolas nuvarande vapen: I av svart och silver ginstyckat fält en fackla av guld.

Våbenrullen

Skandinavisk VapenRulla 1994-1995. Redigeret af Tor Flensmarck. 32 sider med 31 våbener. Stiftelsen Skandinavisk VapenRulla. Broby 1995. MonitorFörlaget. Graagården i Vä. S-291 65 Kristianstad, Sverige.

Skandinavisk VapenRulla udsendte sin første våbenrulle i 1963, og med dobbeltnummeret for 1994-1995 har Stiftelsen nu udgivet 494 våbennumre, hvoraf numrene 464-494 er gengivet i foreliggende våbenrulle.

Af de 31 våbener, alle gengivet i farver, er 29 borgerlige slægtsvåbener. Heraf er 23 antagne og nytegnede 1993-1995. Af de seks andre er to fra 1800-tallet, de øvrige fra ca. 1952, 1979, 1984 og 1989.

Det eneste våben i denne våbenrulle, der ikke er knyttet til en slægt, er Katari-naskolens i Uppsala. Våbenet (nr. 487) er antaget for skolen i 1993 af Heliga Katarinas Skolestiftelse. Skjoldet viser et hjul, som er det redskab hvormed en ond konge forsøgte at dræbe en from jomfru. Katarina af Alexandria, skolens skytshelgen.

I slægten Silvegrens våben (nr. 466) fra 1993 iagttages et patriotisk islæt; den skånske panter ses i hjelmfiguren, og tinkturerne rød-guld er Skånes farver. Samme tinkturer med tilknytning til Skåne forekommer også hos slægten Wenster (nr. 467) og hos slægten Kronvall (nr. 477).

Adskillige våbener i våbenrullen vidner om slægternes tidligere eller nuværende levevej. Således viser liljerne i Hyltén-Cavallius sammensatte våben (nr. 464) hen til fransk krigstjeneste, lyren og uglen i det Wensterske våben (nr. 467) til en fortid i musikkens tjeneste og til akademiske

karrierer, slægten Helläkoskis (nr. 468) tre øsker til skovhuggervirksomhed, osv.

Talende våbener har slægterne Valanta (nr. 465), Metzler (nr. 469), Renhorn (nr. 476), Kronvall (nr. 477), Block (nr. 478), Sundqvist (nr. 480), Møllhausen (nr. 481), Rosenberg (nr. 483), Eklund (nr. 485), Coombs (nr. 488), Trollencrona (nr. 489) og Anckarstierna (nr. 490).

Der gengives et våben for den bayerske adelsslægt Kapfelmans, hvoraf et medlem i slutningen af 1500-tallet kom til Sverige. Fire brødre antog i 1600-tallet navnet Arrhenius, og det er denne linjes (og det Kapfelmanske) våben (nr. 473), der er anmeldt til SVR. En af de fire brødre blev svensk adlet i 1684 med navnet Örnhielm, og hans efterslægt lever fortsat i Finland.

Slægten Rosenbergs våben (nr. 483) fra ca. 1952 er en brisure af den i 1960 uddøde svenske adelsslægt Adlerstams våben. I slægten Ohlssons våben (nr. 493) fra 1995 ses varianter af to adelige våbener forenet, Strömfelt og Ribbing, som våbenantageren nedstammer fra på mødrene side. Slægten Theutenbergs våben (nr. 494) fra 1979 er en variant af det middelalderlige Forstena-våben, hvis slægt våbenantageren stammer ned fra.

Mens de fleste våbener i tidligere våbenruller overvejende er tegnet af Jan Rancke, har ikke færre end 11 kunstnere bidraget med nye tegninger i denne våbenrulle. Farverne i denne våbenrulle træder desværre svagt frem og lever dermed ikke helt op til de heraldisk mere korrekte tinkturer i de tidligere våbenruller. Herudover er det en nydelse at se det varierede udbud af våbener.

Poul Holstein

Erik Spens 1908 - 1995

Greve Erik Spens, Stockholm, har avlidit 87 år gammal.

Han föddes i Borås, äldsta barn till borgmästaren i Ulricehamn greve Carl-Vilhelm Spens och Maria Levan.

Efter studentexamen i Skara 1926 och fackkursen vid Göteborgs handelsinstitut 1927 blev han jur kand i Uppsala 1933. Han satt ting i Hallands mellersta och Västra Hälsinglands domsagor 1933-36, då han inträdde i Svea hovrätt. Fiskal där 1937 hade han även förordnanden i Karlstad samt Gotlands södra, Nordmarks och Södra Roslags domsagor. Han var härads-hövding i Piteå domsaga 1950-59, men återvände sistnämnda år till Svea hovrätt som hovrättsråd, från 1960 tillika vice ordförande på avdelning till pensioneringen 1975. Under Piteåtiden representerade han högern i stadsfullmäktige 1955-58 samt i läroverks- och skolstyrelserna 1955-59. Därjämte hade han varit biträde i jordbruksdepartementet 1946 och sekreterare i naturskyddsutredningen 1947-50.

Greve Erik Spens var en värdig representant för förnämlig svensk ämbetsmannatradition, förekommande inom såväl civil- som militärstaten och förenande skicklighet i tjänsten med bred kunnsighet på andra fält, ej minst det historiska perspektivet.

Kulturhistoria med tyngdpunkt på genealogi och heraldik blev med tanke på den egna bakgrunden en helt naturlig nisch i tillvaron utom tjänsten. Däröf vittnar även hans olika uppdrag.

Således tillhörde han riddarhusdirektionen 1968-77, var vid samma tid under ett antal år ordförande i Riddarhussällskapet och 1977-86 ordförande i riddarhusets medaljnämnd, varjämte han var engagerad i Johanniterorden i Sverige. Som styrelseledamot i Genealogiska föreningen 1969-74 fick han i uppdrag att uppgöra stadgar för Svenska släktföreningsförbundet, vars förste ordförande han blev vid bildandet 1974.

I släktföreningen för grevliga ätten Spens nr 54 var han ordförande från bildandet 1973. Suppleant i Svenska Exlibrisföreningens styrelse 1972, var han dess ordförande 1973-85, då han blev hedersledamot. Han tillhörde Heraldisk Tidsskrifts redaktionskommitté 1981-95 och deltog i de flesta internationella genealogi- och heraldikkongresserna från Wien 1970 samt i den engelska i Cambridge 1977.

Hans skriftliga produktion - uppsatser, referat, recensioner - hade ofta en internationell anknytning. Han utredde med stor akribi sin egen ätts ursprung, vapenföring och kontinentala förgreningar - ätten Spencer, företrädd av prinsessan Diana och hertigarna av Marlborough, är mycket yngre och har usurperat medeltidsättens vapen.

Öppen i kontakten med yngre forskare, med intellektuell spänst till slutet och gammaldags sirlighet - så minns vi vännen och forskaren Erik Spens.

Leif Pahlsson

Hans Wilhelm Saxild 1916 - 1996

Heraldisk Selskab har mistet et af sine mest trofaste medlemmer, ekspeditionssekretær Hans Wilhelm Saxild. Deltaerne i Selskabets generalforsamlinger har gennem en meget lang række år oplevet Hans Wilhelm Saxild som vores dygtige og myndige dirigent - den sidste gang blev ved den ekstraordinære generalforsamling i efteråret 1995.

Vi havde en fornemmelse af at han påtog sig denne opgave med glæde, bl.a. fordi den indebar en kombination af hans store interesse for heraldikken og hans juridiske ekspertise. Fra styrelsens side var vi altid trygge ved at have Hans Wilhelm Saxild som leder af generalforsamlingens forhandlinger. Vi kendte hans omhu, retskaffenhed og sunde dømmekraft, og det var de samme egenskaber der gjorde at vi ved flere lejligheder kunne bygge på hans fornemmelse for - og viden om - ret og rimelighed. Vi appellerede aldrig forgæves

til ham; efter få dage modtog vi et omhyggeligt og gennemarbejdet svar skrevet med hans tydelige og smukke håndskrift. Hans Wilhelm Saxild erklærede selv at han aldrig havde ejet eller benyttet en skrivemaskine.

Man kan roligt sige, som det også stod i en nekrolog over ham, at han var "en mand af gammel dyd og dansk oprigtighed". Til denne "dyd" hørte også at Hans Wilhelm Saxild på det bestemteste frabad sig at blive takket offentligt; hvad han ydede var for sagens skyld, og det burde efter hans mening ske i det stille. Kom man tættere ind på livet af ham, kunne man opleve hans herligt tørre humor, han kunne i sjælden grad fortælle en munter historie så den funklede og havde perspektiv. Han vil blive savnet i Selskabets kreds.

Knud Prange

Vedtægter for Societas Heraldica Scandinavica

(Heraldisk Selskab - Heraldinen Seura - Skjaldfræðafélagið
Heraldisk Selskap - Heraldiska Sällskapet)
Stiftet den 27. maj 1959

Navn og formål

- § 1: Selskabets navn er **Societas Heraldica Scandinavica** (Heraldisk Selskab - Heraldinen Seura - Skjaldfræðafélagið - Heraldisk Selskap - Heraldiska Sällskapet). Selskabets hjemsted er København.
- § 2: Stk. 1: Selskabets formål er ved afholdelse af møder, foredrag og andre arrangementer samt ved udgivelse af "Heraldisk Tidsskrift" og andre skrifter at fremme studiet af og udbrede kendskabet til heraldik, sigillografi og beslægtede emner samt at yde vejledning i spørgsmål herom. Stk. 2: Selskabet kan til dette formål samarbejde med beslægtede institutioner og organisationer.
- § 3: Selskabets våben er: i rødt fem i kors stillede guld kroner.

Medlemmer

- § 4: Som ordinært medlem kan optages enhver, der interesserer sig for heraldik, sigillografi og beslægtede emner. Som livsvarigt medlem kan optages enhver, der betaler et af styrelsen fastsat engangsbeløb, der skal andrage mindst 10 gange det ordinære årskontingent på det tidspunkt, da den pågældende anmoder om at blive livsvarigt medlem. Indmeldelse og udmeldelse sker ved skriftlig henvendelse til selskabet.

Til æresmedlem kan udnævnes medlemmer, der har gjort sig særligt fortjent af selskabet, samt ikke-medlemmer, hvis virke inden for området omfattet af formålsparagraffen har vundet almen anerkendelse. Udnævnelsen sker på en generalforsamling eller andet fælles møde efter forudgående indstilling af mindst fem medlemmer og med tiltrædelse af styrelsen. Æresmedlemmer er kontingentfri.

Styrelsen kan nægte at optage personer i selskabet, hvis deres medlemskab skønnes at ville være til skade for selskabet. Vedkommende er i så fald berettiget til at kræve styrelsens afgørelse indbragt for den førstkomende ordinære generalforsamling, til hvilken den pågældende har adgang med taleret, men uden stemmeret.

- § 5: Hvis et medlem efter styrelsens skøn handler i åbenlys modstrid med selskabets interesser, eller dets medlemskab i øvrigt skønnes at være til åbenlys skade for selskabet, kan styrelsen suspendere vedkommendes medlemskab indtil førstkomende generalforsamling. På denne, til hvilken den pågældende har adgang med taler- og stemmeret, kan den pågældende udelukkes af selskabet, når mindst tre fjerdedele af de fremmødte medlemmer stemmer herfor.

Styrelsen

§ 6: Stk. 1: Selskabet ledes af en styrelse på indtil 11 medlemmer: en formand, en næstformand, en sekretær, en kasserer samt yderligere indtil syv styrelsesmedlemmer. Formanden, sekretæren og kassereren udgør selskabets forretningsudvalg. Så vidt muligt skal der i styrelsen være medlemmer, der er bosat i henholdsvis Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige.

Stk. 2: Styrelsen vælges på den ordinære generalforsamling. Dens medlemmer vælges for to år ad gangen, således at der hvert år afgår skiftevis indtil seks og fem medlemmer.

Stk. 3: Endvidere vælges der på den ordinære generalforsamling fire suppleanter for de styrelsesmedlemmer, der er bosatte i henholdsvis Finland, Island, Norge og Sverige.

§ 7: Styrelsen, der konstituerer sig selv, forestår selskabets daglige arbejde, herunder udgivelsen af "Heraldisk Tidsskrift" og løsningen af andre fællesopgaver.

Styrelsens møder indkaldes af formanden, eller når et styrelsesmedlem begærer det. Styrelsen er beslutningsdygtig, når mindst tre medlemmer er til stede. Styrelsens beslutninger træffes ved simpel stemmeflerhed. I tilfælde af stemmelighed gør formandens stemme udslaget.

Lokalafdelinger

§ 8: Under selskabet kan der oprettes lokalafdelinger for et eller flere geografisk afgrænsede områder til afholdelse af møder, foredrag og andre arrangementer. Lokalafdelingerne fore-

stås af medlemmer, der af styrelsen er udpeget eller godkendt hertil. Lokalafdelingerne er økonomisk uafhængige af selskabet. Om lokalafdelingernes virke aflægges der beretning på den ordinære generalforsamling.

Udvalg

§ 9: Til varetagelse af særlige opgaver kan styrelsen nedsætte udvalg. Om udvalgenes arbejde aflægges der beretning på den ordinære generalforsamling.

Generalforsamling

§ 10: Stk. 1: Generalforsamlingen er selskabets højeste myndighed. Den ordinære generalforsamling afholdes hvert år i maj måned og indkaldes ved skriftlig meddelelse med mindst 14 dages varsel til de medlemmer, der har betalt kontingent for det indeværende år. Indkaldelsen skal indeholde følgende dagsordenspunkter:

- 1) Valg af dirigent
- 2) Formandens beretning om selskabets virke i det forløbne år
- 3) Beretninger om lokalafdelingernes virke
- 4) Beretninger fra nedsatte udvalg
- 5) Kassererens forelæggelse af det reviderede regnskab til godkendelse
- 6) Fastsættelse af næste års kontingent
- 7) Behandling af forslag fra styrelsen eller medlemmer
- 8) Valg af medlemmer og suppleanter til styrelsen
- 9) Valg af to revisorer og to revisorsuppleanter
- 10) Eventuelt

Stk. 2: Forslag, der ønskes optaget på

dagsordenen, skal være indsendt til formanden senest d. 1. april.

§ 11: Ekstraordinær generalforsamling kan indkaldes af styrelsen ved skriftlig meddelelse med mindst 14 dages varsel. Såfremt mindst 25 medlemmer skriftligt over for formanden fremsætter ønske derom med angivelse af, hvad der ønskes behandlet, skal styrelsen inden en måned fra modtagelsen indkalde en ekstraordinær generalforsamling.

§ 12: Stk. 1: Beslutninger på en generalforsamling træffes ved simpel stemmeflerhed. I tilfælde af stemmelighed bortfalder forslaget, dog ikke ved personvalg der i stedet for afgøres ved lodtrækning. Ved afstemninger, der angår personer, skal afstemningen foregå skriftligt, hvis blot ét medlem begærer det. Blanke stemmesedler regnes som ikke afgivne.

Stk. 2: Medlemmer, der ikke kan give møde til en generalforsamling, kan give et andet medlem skriftlig fuldmagt til at afgive stemme for sig. Sådanne fuldmagter skal være formanden i hænde tre hverdage før generalforsamlingen. Intet medlem kan være fuldmægtig for mere end fem medlemmer.

Til ændring af selskabets vedtægter kræves, at mindst tre fjerdedele af de afgivne stemmer afgives for ændringsforslaget.

Kontingent og regnskab

§ 13: Størrelsen af det årlige kontingent fastsættes af generalforsamlingen. Kontingentet for et kalenderår for-

falder for løbende medlemskaber til betaling ved modtagelsen af det sidste nummer af det foregående års "Heraldisk Tidsskrift". Regnskabsåret er kalenderåret. Regnskabet aflægges inden d. 1. marts og revideres.

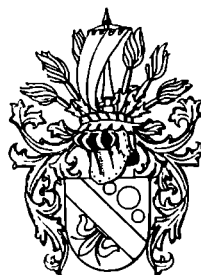
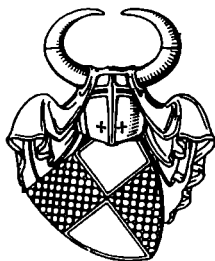
Selskabets opløsning

§ 14: Stk. 1: Selskabets opløsning kan kun vedtages på en generalforsamling, på hvis dagsorden et forslag om opløsning er optaget jf. § 10 pkt. 7, og på hvilken mindst halvdelen af selskabets medlemmer er repræsenteret og mindst to tredjedele af de afgivne stemmer afgives for forslaget.

Stk. 2: Opnår forslaget om opløsning ikke denne tilslutning, men afgives mindst halvdelen af stemmerne for forslaget, skal styrelsen indkalde en ekstraordinær generalforsamling efter reglerne i § 11. På denne generalforsamling kan selskabets opløsning vedtages, når tre fjerdedele af de tilstedeværende stemmer derfor.

Stk. 3: Vedtages forslaget, skal styrelsen på denne generalforsamling fremsætte forslag om, hvordan selskabets midler og andre aktiver skal anvendes i overensstemmelse med dets formål som angivet i § 2. Ligeledes bestemmes hvem der skal stå for de afsluttende aktiviteter. Til vedtagelsen af forslag herom kræves simpel stemmeflerhed blandt de tilstedeværende medlemmer.

Således vedtaget på generalforsamlingen den 7. november 1995.

Ældre numre af HERALDISK TIDSSKRIFT, HERALDISKE STUDIER, SHS-slips og SHS-blazer-badges (back-numbers of Heraldisk Tidsskrift, publications on heraldry, the SHS-armorial ties and blazer-badges, for sale):

Følgende numre kan stadig købes: 4, 7, 14, 18, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49-50 (jubilæumsskriftet), 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72 - Pris pr.stk. kr. 70, nr. 49-50 dog kr. 300.

Register til Heraldisk Tidsskrift, bind 5, nr. 41-48. Kr. 10.

Register til Heraldisk Tidsskrift, bind 7, nr. 61-70. Kr. 20.

Heraldiske Studier nr. 1. Knud Prange: Våbenanetavlen. Kr. 40.

Heraldiske Studier nr. 2. J.C. Bille Brahe: Gravmindernes Vidnesbyrd. Kr. 50.

Heraldiske Studier nr. 3. Ole Rostock: Nøgler til 808 skandinaviske skjoldholdere. København 1990. Kr. 60.

Heraldik i Norden = Heraldisk Tidsskrift nr. 49-50. Kr. 300.

SHS-slips I. Clubtie I (darkblue, w/ coat of arms in colour). Kr. 100.

SHS-slips II. Clubtie II (darkblue, strewn w/small coats of arms.) Kr. 150.

SHS-blazer-badges, finest goldbraid and colours. Kr. 100.

Alle priser er excl. porto (all prices in Danish kroner and excl. postage).

Bestillinger stiles til (please send your order to):

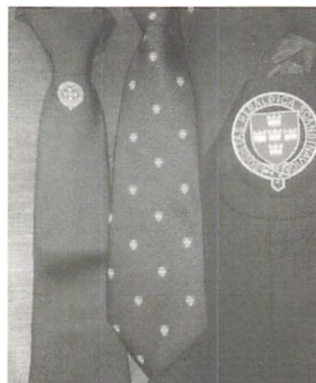
SEKRETARIATET, Maltevangen 15, DK-2820 Gentofte, Danmark

Show our colours!

SHS-slips I og II. samt blazer badge.

SHS club-ties I and II. as well as blazer badge.

HERALDISK TIDSSKRIFT

Udgives af *SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA*, hvis medlemmer modtager det gratis. Tidsskriftet udkommer med to numre årligt, i marts og oktober. Medlemskab koster pr. år Dkr. 200. Medlemskab én gang for alle (kun for personer): det 20-dobbelte. Heraldisk Tidsskrift kan ikke købes i løssalg.

Redaktør

Poul greve Holstein, Livjærggade 29⁴, DK-2100 København Ø, Danmark.

Redaktionsudvalg

Riddarhusgenealog Henrik Degerman, Irjala Gård, SF-034 00 Vichtis, Finland.

Tandlæge Per Hougaard, Asylgade 6, DK-4000 Roskilde, Danmark.

Ph.D.-stipendiat, cand.phil. Peter Kurriid-Klitgaard, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet, Rosenborggade 15, DK-1130 København K, Danmark.

Førstebibliotekar, cand.real. Harald Nissen, Dalen hageby 54, N-7000 Trondheim, Norge.

Patentkonsult Lars C Stolt, Birger Jarlsgatan 113A, 4tr, S-113 56 Stockholm, Sverige.

Amtsdirektør, cand. jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, DK-4000 Roskilde, Danmark.

Skrivende medarbejdere i Heraldisk Tidsskrift nr. 73

Arkivar, cand.phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, DK-1218 København K, Danmark.

Fuldmægtig, cand. jur. et art. Bertil A. Frosell, Bülowsvej 30 A, DK-1870 Frederiksberg C, Danmark.

Ph.D.-stipendiat, cand.phil. Peter Kurriid-Klitgaard, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet, Rosenborggade 15, DK-1130 København K, Danmark.

Statsheraldiker, fil.dr. Clara Nevéus, Riksarkivet, Box 12541, S-102 29 Stockholm, Sverige.

Førstebibliotekar, cand.real. Harald Nissen, Dalen hageby 54, N-7000 Trondheim, Norge.

Universitetslektor, mag.art. Knud Prange, Degnemose Allé 26, DK-2700 Brønshøj, Danmark.

Skriftställare Leif Pålsson, Förtroligheten 4, S-412 70 Göteborg, Sverige.

Patentkonsulent Lars C Stolt, Birger Jarlsgatan 113 A, 4 tr, S-113 56 Stockholm, Sverige.

Societas Heraldica Scandinavica

Stiftet 1959 i København, er samlingspunktet for alle heraldisk interesserede i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige. Heraldisk Selskab har styrelsesmedlemmer i alle de nordiske lande, og foruden Heraldisk Tidsskrift udsender det skriftserien *Heraldiske Studier*.

Heraldisk Selskabs styrelse

Arkivar, cand.phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, DK-1218 København K, Danmark.

Avdelingschef, fil.kand. Tom C Bergröth, PB 675, SF-20101 Åbo, Finland.

Advokat Hans Cappelen, Olav Vs gaten, N-0161 Oslo, Norge.

Sekretær Carsten Frölich, Maltevængen 15, DK-2820 Gentofte, Danmark (sekretær).

Poul greve Holstein, Livjærggade 29⁴, DK-2100 København Ø, Danmark (redaktør).

Statsheraldiker, fil.dr. Clara Nevéus, Riksarkivet, Box 12541, S-102 29 Stockholm, Sverige.

Universitetslektor, mag.art. Knud Prange, Degnemose Allé 26, DK-2700 Brønshøj, Danmark (formand).

Toldinspektør Erling Svane, Hovgårdsvej 3 A, DK-3060 Espergærde, Danmark (kasserer).

Departementschef Birgir Thorlacius, Bólstaðarhlíð 16, IS-105 Reykjavík, Island.

Antikvar, cand.mag. Allan Tønnesen, Ålholmvej 78, DK-2500 Valby, Danmark (næstformand).

Cand.phil. Susanne Vogt, Bernhard Bangs Allé 8, 2-54, DK-2000 Frederiksberg, Danmark.

ISSN 0440-6966